

diska viacerých spoločenskovedných, historiografii príbuzných disciplín. Jej prínos vidíme však i vo formách konkrétneho uchopenia témy či problematiky vývinu politického, resp. sociálnopolitického myslenia v skúmanom období z aspektu viacerých vedných disciplín, ako aj v jej transnacionálnom charaktere: k niektorým tradične „slovenským témam“ v svojich analýzach sa vyjadrujú autori maďarskej proveniencie.

A napokon, heuristický prínos štúdií zaradených do tohto čísla *Forum Historiae* spočíva i v poskytovaní nových pohľadov, analýz a záverov, ktoré do istej miery narúšajú dlhodobo vytvárané a všeobecne akceptované stereotypy a klišé vo vzťahu k národoveckému mysleniu a prispievajú k identifikácii diferenciacie politického myslenia súdobej slovenskej inteligencie. Zároveň sa svojou originalitou spracovania vyčleňujú zo zaužívaných interpretácií skúmaných problémových entít, pričom na základe odôvodnených argumentácií, vyplývajúcich z analýz primárneho materiálu, dospievajú k novým záverom, evokujúcim ďalšie diskusie.

Karol Kollár

Literatúra

PICHLER, T. (2011): *Etnos a polis. Zo slovenského a uhorského politického myslenia*. Bratislava: Kaligram.

Karol Kollár
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
Slovak Republic
e-mail: filokoll@savba.sk/

JANA TRAJTELOVÁ:

Vzdialenosť a blízkosť mystiky

Kraków/Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce/Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2011, 232 s.

Pri skúmaní problému mystických skúseností sa pričasto zdôrazňuje, že sú neuchopiteľné, nadpozemské, tajomné a neprístupné. Jana Trajtelová – odborná asistentka a členka Centra fenomenologických štúdií na Katedre filozofie Trnavskej univerzity, ktorá absolvovala študijné pobyty vo Phenomenology Research Centre v Carbondale (USA) a spolupracuje so známym fenomenológom Anthonyom Steinbockom – nám vo svojej knihe *Vzdialenosť a blízkosť mystiky* odhaľuje mystiku inak: ako skúsenosť, ktorú možno pomocou fenomenologickej metódy opísať a sprístupniť, pričom ju, ako sama píše, navracia späť „do úvah hľadajúceho sa, pevne na zemi stojaceho človeka“ (s. 21).

Knihu tvorí desať kapitol. Po stručnej úvodnej časti nasleduje *Teoreticko-metodologické uvedenie do problematiky*. Po kapitole *Filozofický predslov a inšpirácia* Trajtelová v piatich nosných častiach knihy – *Na ceste k seba porozumeniu*, *Radikálne odvlastnenie*, *Mystérium blízkosti a radikálny dar*, *Univerzálny charakter príbehu* a *Optika obdarovaneho* – „otvára príbeh mystiky“, pričom v závere dodáva, že tento „príbeh ostáva otvorený“ (s. 219). Zo skúmaných problémov vyberme tie, ktoré môžu byť pre čitateľa najinšpiratívnejšie. Napokon, autorka už v *Predhovore* píše, že jej úmyslom nie je ani tak systematicky usporiadať, ale skôr vyrozprávať príbeh mystiky, ktorý by mohol pomôcť hlbšie porozumieť osobnému príbehu každého človeka.

Jana Trajtelová sa pokúsila zmapovať skúsenostnú oblasť mystikov, no svoju pozornosť sústredila výhradne na mystiku západnej tradície. Prostredníctvom fenomenologickej metódy, ktorú čitateľovi zrozumiteľne predstavuje v úvodnej časti, sa pokúša opísať fenomén mystiky a jej „existenciálno-antropologický rozmer“ (s. 20). Predstavuje človeka ako neustáleho „hľadača“ túžiaceho nájsť odpovede na otázky zmyslu svojej existencie, pričom jedným zo spôsobov, ako vykročiť z bludiska otázok (hoci na ne nie je možné odpovedať úplne a jasne), je práve hraničná, špecificky ľudská, mystická skúsenosť, ktorá je takpovediac prerodom „ja v objavení iného“ (s. 22).

Základné pojmy a metafory umožňujúce pochopenie fenoménu mystiky, s ktorými Trajtelová hneď od začiatku svojej štúdie pracuje, sú *skúsenosť*, *hranica* a *cesta*. Mystic-kú skúsenosť chápe ako „hraničnú možnú skúsenosť, ktorá je samou hranicou naplnenia ľudských existenciálnych možností“ (s. 35). Viaz sa na cestu, po ktorej kráča vnímavý človek, pýtajúci sa na zmysel a cieľ svojho kráčania. Cesta je javiskom, na ktorom človek prežíva svoj život v jeho farebnosti a dynamike a zároveň zakúša *iné*, ktoré vníma vždy z vlastnej perspektívy a ktorému rozumie vždy v rámci daného kontextu. Práve neschopnosť „zaujať absolútne stanovisko“ (s. 42) k sebe i svetu ukazuje, že nemáme ani zďaleka všetko pod kontrolou, a toto uvedomenie nás odkazuje ďalej, v niektorých prípadoch (v skúsenostiach mystikov) až na samotnú hranicu našich možností.

Autorka pripomína, že príbeh jednotlivca sa vždy pretína s príbehmi druhých. No práve „v, napriek a vďaka inakosti“ (s. 51) môžeme zakúšať ich blízkosť. Na príklade vzťahu s druhým nám Trajtelová naznačuje paradoxný moment intímnej blízkosti v neprekonateľnej vzdialenosti, ktorý je, pokiaľ ide o pochopenie fenoménu mystiky, kľúčový. Metaforický jazyk, bohatý na paradoxy, sa stáva nevyhnutnou pomôckou pri opise cesty mystika. Slovné spojenia ako „bezodné dno“ (s. 111), „blízkosť vo vzdialenosti, ktorá rešpektuje vzdialenosť v blízkosti“ (s. 171) či „vlastnenie nevlastniteľného“ (s. 188) odkazujú na hranice diskurzívneho rozumu v jeho snahe opísať mystickú skúsenosť a vtiesnať ju do presne vymedzených pojmov. Jana Trajtelová si všíma, že mnohé mystické skúsenosti nie je možné adekvátne vyjadriť. Naráža na hranice jazyka a s odkazom na neskorého Wittgensteina hovorí v súvislosti s mystikou o „špecifickej jazykovej hre“ (s. 56).

Jedným zo zaujímavých motívov, ktorý sme už naznačili a s ktorým sa autorka vo svojej práci vyrovnáva (v kapitolách *Filozofický predslov a inšpirácie* a *Na ceste k seba porozumeniu*), je problém vzťahu medzi *mnou* a *druhým*. Porozumieť vlastnej prirodzenej situácii si vyžaduje vykročiť z vlastného pohodlia. *Ja* sa rado zdržiava vo svo-

jom komforte, zabezpečuje sa, uzatvára, privlastňuje si okolie, upevňuje svoju pozíciu zameranú na seba. Existujú však zlomové momenty ľudského života, skúsenosti, ktoré spôsobia doslova otras, prerod či premenu *ja*. Stretnutie s druhým je jedným z nich, a práve vzťah s iným sa tak stáva jadrom mystickej skúsenosti. „Na prvý pohľad sa ukazuje zásadný rozdiel medzi skúsenosťou predmetne viditeľnej a hmatateľnej prítomnosti druhého človeka a skúsenosťou dokonale nespredmetiteľnej Prítomnosti, o ktorej svedčí mystika. Tento rozdiel však pri hlbšom fenomenologickom prieniku do vnútra oboch skúseností stráca svoje ostré hrany“ (s. 67). Stretnutie s druhým, ktorý je radikálne iný, narúša našu vlastnú stabilnú pozíciu. Žijeme vo vzťahoch s inými ľuďmi a často do nich projektujeme vlastné predstavy, snažíme sa ich znehybniť, prekonať radikálnu cudzosť. No v konečnom dôsledku zisťujeme, že čím viac sa snažíme druhého dobehnúť, tým viac sa nám vzdáľuje a akýkoľvek pokus o jeho znehybnenie je prekonaný jeho dynamikou. Túžime prekonať dištanciu, ale túžba nebude nikdy naplnená. Paradoxne, práve rešpekt vzdialenosti je „kľúčom k autentickej blízkosti“ (s. 155).

V podkapitolách *Otváranie príbehu: otvorenosť a Túžba a jej (ne)dosiahnuteľný zámer* autorka zdôrazňuje nevyhnutnosť otvorenosti ako centrálneho pojmu „pri autentickom hľadaní pravdy“ (s. 91). Otvorenosť je liekom proti egoizmu. Mystik „dostáva dávky“ nepretržite a v jeho prípade je „otvorenosť privedená celkom do dôsledkov“ (s. 93). Je výzvou a zároveň podmienkou možnosti mystikového vnútorného prerodu. Zaujímavé je to, že liek neutišuje, netlmí a neprináša pocit uspokojenia. Naopak, rúca potešenie z mystického života, ničí akékoľvek idoly a predstavy o Bohu. Všetko, čo by mohlo stlmiť bolesť, je otvorenosťou privedené k ničote. Cieľom je nič: „nič, ktoré vedie ku všetkému“ (s. 95). Sme na konci cesty? Ani zďaleka nie; autorka sa pýta ďalej: „Prečo sa konkrétny človek vydáva na nepohodlnú a neistú cestu mystického života, hoci už jasne pochopil, že táto vôbec nie je cestou náboženského sebauspokojovania, výnimočných extáz či nebodaj ‚svätej‘ apatie voči svetu a jeho potrebám“ (s. 95)?

Na povrch vyviera naliehanie túžby, ktorú Trajtelová podľa vzoru Emmanuela Levinasa považuje za „nenahraditeľnú hybnú silu bytia“ (s. 96).

Po základnom rozlíšení medzi túžbou a potrebou autorka predstavuje radikálnu podobu túženia v mystickej skúsenosti. Slovanami mystikov ako Plotinos, Bonaventúra, Katarína Sienská, Majster Eckhart či Ján z Kríža odkrýva fenomén túžby ako pohyb, ktorý smeruje proti egoistickým tendenciám nášho *ja*, pretože „vyzýva a provokuje k seba-prekročeniu“ (s. 103). Túžba má paradoxný charakter, „tiahne k blízkosti a sama ostáva skúsenosťou vzdialenosti“ (s. 114). Vedie človeka doslova ku *dnu* (ktoré je, paradoxne, bezodné), aby mohol „nanovo všetko vidieť“ (s. 108).

V kapitole *Radikálne odvlastnenie* sa čitateľ postupne zoznamuje so špecifickými podobami mystickej skúsenosti viacerých mystikov západnej tradície. Spomeňme napríklad pojem odpútanosti v diele Majstra Eckharta (s. 116-124) či dôraz na sebaopoznanie a metaforu priepasti u Jána Taulera (s. 124-127). Zvlášť zaujímavý je opis skúsenosti tzv. temnej noci, ktorú prežil Ján z Kríža a ktorému autorka venuje nemalý priestor (s. 127-160), pričom predstavuje fázy jeho hraničnej ľudskej skúsenosti. Prvou je tzv. „noc zmyslov“, keď sa mystik očistí od „idolatrického vzťahovania sa k vlastnej zmyslovosti“

(s. 131), v ktorom *ja* potvrdzuje svoju egoistickú pozíciu. Druhá fáza je tzv. „*temná noc ducha*“, keď zasvätený prežíva vrcholné utrpenie. Obzvlášť prekvapivé je, a autorka na to viackrát upozorňuje, že v tejto fáze mystik ako „pasívny aktér“ nadobúda pocit, že ho Boh zavrhol. V tomto bode je z hry vyradená aj samotná činnosť reflektujúceho rozumu. Človek sa ocitá na hranici. „Chudoba je dokonalá, bytie celkom obnažené, vlastník úplne vyvlastnený. *Neostalo nič*“ (s. 150).

Ďalšou časťou knihy je *Mystérium blízkosti a radikálny dar*. Hovorí o situácii, keď mystik po prekonaní temnej noci pochopil, že mu bol daný dar, ktorý prekonáva vzdialenosť v zjednotení (no nejde o jej úplné prekonanie). K spojeniu dochádza v plnosti lásky. Autorka sa tak dostáva v kapitole *Univerzálny charakter príbehu* k inšpiratívnym analýzam erotického fenoménu, mileneckej lásky, vášne či pozitívnej hodnoty našej telesnosti.

„Dar prekonáva vzdialenosť“ (s. 161), pričom autorka ho výstižne v závere poslednej kapitoly prirovnáva k motýľu. „Ak ho aj lapíme, poškodíme mu krídla, zničime jeho krásu. Možno iba jemnosťou nastaviť dľaň, aby si tam, vo svojom slobodnom pohybe, sám sadol – kedy a ako chce“ (s. 217). Nemožno nedodať, že podobných analógií a metafor, ako aj pasáží z literárnych diel mystikov je v štúdiu viaceré, no nepôsobia rušivo. Naopak, pre sústredeného čitateľa sú osviežením a zároveň ho nútia uvažovať o hĺbke a vážnosti témy.

Knihá *Vzdialenosť a blízkosť mystiky* môže byť inšpiráciou nielen pre filozofickú obec z kruhov antropológov, filozofov náboženstva či fenomenológov, ale bezpochyby po nej môže siahnuť ktorýkoľvek čitateľ so záujmom o túto oblasť ľudskej skúsenosti, ktorý má, ako každý z nás, svoj osobný životný príbeh, vlastnú spleť cestu plnú otázok a nutkavého hľadania odpovedí. Fenomenologická štúdia Jany Trajtelovej je jedným z možných kľúčov, ktoré pomáhajú pri pomalom, strastiplnom, no precíznom a citlivom otváraní brány k autentickému sebapoznaniu.

Jana Simanová

Jana Simanová
Katedra filozofie
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
Slovak Republic
e-mail: jana.simanowa@gmail.com